

ZAŠČITNO IZKOPAVANJE RIMSKE STAVBE OB TRŽAŠKI CESTI V LJUBLJANI

PLESNIČAR-GEC LJUDMILA

Mestni muzej, Ljubljana

Na pobudo Zavoda za ureditev stare Ljubljane smo zgodaj spomladi, 12. marca 1965, pričeli raziskovati teren v obsegu gradbene jame za zidavo novega stanovanjskega bloka B III, Trg mladinskih delovnih brigad, št. 12, na parceli št. 57 k. o. Gradiško predmestje. Glede na situacijo terena, ki leži zunaj mestnega areala Emone in obrambnih jarkov, ob neposredni bližini jugozahodnih vrat in ceste za Aquileio, smo bili prepričani, da bomo našli na ostanke grobišča, saj so bili rimski grobovi odkopani pri zidavi Tobačne tovarne leta 1870, 1871 in 1878 ter vzdolž Tržaške ceste.¹ Po mehanski odstranitvi humusa pa je bilo med intenzivno ruševinsko plastjo opaziti obrise zidovja in stanovanjskih prostorov (sl. 1).

Prostor 1

Odkrili smo le zahodni del prostora s pragom (priloga 2). Zid, ki meji na prostor 2, je bil v prostoru 1 ojačen s kamnitim prizidkom, ki pa je bil ohranjen le do polovice prostora. Sestavljen je bil iz kamnitih blokov ($20 \times 10 \times 30$ cm) podpeškega apnenca, ki so bili položeni ob zid in izdelani z malto. Na podzidek in zid je bil v plasteh naložen omet (priloga 3), ki je bil na samem podzidku poševno zaključen s sivo plastjo ometa (intonacom). Prostor je bil na zahodu zaključen s 45 cm debelim zidom, ohranjen je bil le v temelju. Vhod (vrata) je bil iz kamnitega bloka iz podpeškega apnenca, v sredini močno zlizan (vel. $88 \times 48 \times 15$). In situ je bil ohranjen

¹ S. Rutar, LMS 1891, 190.

K. Deschmann, Führer (1888), 103.

J. Klemenc, Zgodovina Emone; Zgodovina Ljubljane I (1955), 339. A. Müllner, Emona (1879), 56.

K. Deschmann, MZK 14, 1888, 5.

A. Müllner, MZK 18, 1892, 63.

S. Rutar, MZK 23, 1897, 186.

S. Rutar, IMK 9, 1899, 33.

S. Rutar, IMK 6, 1896, 47.

Varstvo spomenikov 8, 1960—1961, 303, 306, 307.

Varstvo spomenikov 2, 1949, 87.



Sl. 1. Pogled na gradbišče na Trgu Mladinskih delovnih brigad
Fig. 1. Vue de l'emplacement sur la Place des Brigades de la jeunesse travaillante

le en kamnit podboj (vel. $48 \times 18 \times 27$ cm). Drugi je ležal prevrtnjen ob drugi strani praga. Prostor je bil na jugovzhodnem vogalu zaključen s fragmentiranim postamentom iz podpeškega apnenca, v sekundarni uporabi, njegova površina je v tem predelu prostora bila za tlak. Severne stene prostora ni bilo mogoče zaslediti, ker je bila uničena ob zidanju temeljev za stavbo Prešernova cesta, št. 1. Tlak je bil iz 10 cm debele plasti estriha, položen na 15 cm debelo podlogo iz steptanega kamenja in oblic. Sestavljen je bil iz malte, mešane s sivim peskom in drobci opeke. Ker ni bilo mogoče odkopati celotnega prostora, je težko govoriti o njegovi uporabi. Vendar nekateri elementi, kakor: kamniti podboji vrat, kamniti podzidek ob južni steni ter kompaktne plasti ometa z naknadno naloženo in profilirano zaključeno plastjo ometa, ki je bil mešan z zdrobljeno opeko (priloga 5), so dovolj trden element za domnevo, da je bil prostor v uporabi kot kopalnica.

Prostor 1 a

Manjši, ozek prostor, ki je segal pod stavbo ob Prešernovi cesti. Tlak je bil estrih, 14 cm pod nivojem tlaka sobe 1, nekoliko tanjši in svetlejši. Podlaga je bila ista kot v prostoru 1. Južna in zahodna stena sta bili obloženi s plastjo grobega, rdečkastega ometa.

Prostor 2

Podolgovat hodnik, ki se zožen zaključuje ob hipokavstu, razširjen pa je segal pod Prešernovo cesto in pod stavbo Prešernove ceste 1. Pod je bil iz grobega, kompaktnega, 10 cm debelega estriha, ki je prekril podzidek zidu severne stene, mešan z gruščem in opeko. Podlaga estriha je bila 10 cm debela plast kamenja in prodca. Na estrih je bil položen mozaik iz diagonalno položenih velikih črnih kamenčkov (vel. $1,5 \times 1$ cm). Mozaik smo zasledili po vsej površini prostora, ohranjen je bil le fragmentarno. Severna in južna stena sta bili obloženi s plastjo finega, belega ometa. Nivo mozaika je bil 5 cm pod nivojem tlaka prostora 1.

Prostor 3

Podolgovat prostor, ki se proti zahodu nekoliko zožuje. Naložene plasti prodca, blata v debelini 80 cm (priloga 4), pričajo, da je bilo tu dvorišče ali pa ozka cesta med dvema stavbama. Zid b je bil skoraj povsem uničen. Vsa površina je bila prekrita s ca. 40 cm debelo plastjo ruševinskega materiala, istega sestava kot preostali splanirani del stanovanjskih prostorov. Debela plast naloženega prodca in blata pa priča, da je bil prostor večkrat obnovljen, kar je obenem dokaz za časovno dolg obstoj ene ali obeh stavb.

Prostor 3 a

Funkcionalno nedoločljiv. Zid c je bil po dolžini 3,30 m uničen. Zaradi recentnih vkopov v prostoru 3 nismo mogli določiti, ali je bil zid v tej dolžini zaključen, ali pa je potekal naprej proti jugu. Tlak je bil popolnoma uničen, med ruševinsko plastjo smo zasledili nekaj kosov slabega svetlega estriha, iz česar lahko sklepamo, da je bil prostor tlakovan. Nivo tlaka lahko suponiramo na podlagi podzidka vzhodne stene prostora, katerega nivo je v isti višini kot mozaik prostora 1. Vzhodna in južna stena sta bili ometani z belim, glajenim ometom.

Prostor 4

Odkopali smo le zahodni del prostora, ki pa je bil zaradi vkopa srednjeveškega zidu skoraj popolnoma uničen. Tlak je bil 10 cm debela plast rumeno rjave gline, na kateri so bili sledovi žganine. Nivo tlaka je bil 10 cm nad nivojem mozaika iz prostora 2.

Prostor 5

Ozek, podolgovat prostor (vel. $2,70 \times 5,80$ cm), deloma opredeljen z ozkim zidom iz fragmentov tegul in imbreksov. Pod je bil iz stlačene, rumene gline debeline 12 cm, le da je bil nivo v majhnem, opredeljenem prostoru za 4 cm višji od drugega predela ter 8 cm nižji od tlaka prostora 4. Na vsej površini tlaka je bilo opaziti sledove požara. Prostor je bil v zahodnem predelu zaradi vkopov močno poškodovan, vendar smo v zidu b zasledili ostanke odtočnega kanala. V prostoru 5 ni bilo opaziti kakršnihkoli njegovih ostankov. Glinasti pod je bil položen na rdeče rjavo mastno prst.

Prostor 6

Odkopali smo le severnovzhodni del prostora. Zahodna stena je bila ohranjena le v temeljih. Tlak je bil iz poškodovanega, 8 cm debelega estriha, intenzivno obarvanega z drobci opeke. Nivo tlaka je bil isti kot v prostoru 5. Podlaga estriha je bila 10 cm debela plast naloženih oblic in lomljenca.

Prostor 7

Odkopali smo le severni del prostora. Tlak je bil iz naložene, 10 cm debele rumene gline. Nivo tlaku je bil isti kot v prostoru 5.

Prostor 8

Odkopali smo severozahodni vogal prostora. Tlak je bil iz 10 cm debele, rumene gline, nivo je bil v isti višini kot tlak v prostoru 5.

Prostor 9

Soba s hipokavstom. Prostor je omejeval zid č, ki je bil ohranjen 65 cm nad nivojem estriha, in zid a, ki je bil ohranjen 55 cm nad nivojem hipokavstovega tlaka. Tlak je bil 10 cm debela, močna plast estriha, izdelan iz malte, mešane s peskom, prodcem in drobci opeke. Podlaga je bila 10 cm debela plast naloženih oblic. Nivo estriha je bil 56 cm pod nivojem mozaika v prostoru 2. Na estrih so bili v zapovrstju položeni opečnati stebrički, osnova jim je bila velika opeka (vel. $28 \times 28 \times 6$ cm), na katero so bile položene z malto vezane manjše opeke (vel. $18 \times 18 \times 6,5$ cm). Jugovzhodni del prostora je bil zaradi vkopa srednjeveškega zidu deloma uničen. Notranje stene prostora č in a so bile ometane s plastjo grobega, rdečkastega ometa, ki je bil intenzivno pomešan z drobci opeke. Zaradi omejene površine izkopa in zaradi stanovanjske stavbe ob Prešernovi cesti, ni bilo mogoče določiti obseg prostora in določiti kurišče (prae-furnium). Ohranjeni in odkopani del ima obseg $28,8 \text{ m}^2$.

Vsi zidovi tega objekta so bili zidani iz večjih ali manjših polobdelanih kamnov, jedro pa je bilo iz manjših kosov lomljenca, vezan z malto sivo bele barve, z le malo primesi zdrobljene opeke. Struktura zidu je bila pod in nad podzidkom različna, ker je bilo v spodnjem delu kamenje večje in ni bilo položeno v horizontalnih plasteh z gladkim licem kakor nad pod-

zidkom, temveč naloženo tako, da so posamezni kamni štrleli iz vertikalne ravnine zgornjega dela zidu.

Način zidanja je bil pri vseh zidovih enoten. Material je bil golovski peščenjak, v ekvivalentni meri pa je bil med njega pomešan podpeški apnenec. Razporeditev prostorov, njih funkcija (kopalnica, zimski prostor s hipokavstom, prostor z mozaikom), so dokaz, da je to bila stanovanjska stavba. Datacija najmlajšega novca (Teodozijevega, kovanega 378—383) postavlja datum, kdaj je bila stavba razrušena (ante quem non). Prisotnost hipokavsta, mozaika, katerega rustikalna obdelava kamenčkov je tipična za kasna obdobja antike, pričajo, da je stavba nastala lahko le v II. ali III. stoletju n. e.²

Ruševinski sloj je bil debel 60 cm in enakomerno razprostranjen po vsej površini. Stratigrafska podoba je bila dokaj enotna. Enakomerna razprostranjenost in enakomerna debelina ruševinske plasti v notranjosti stanovanjskih prostorov kažeta na enkratno planiranje po razrušitvi stavbe. Nekoliko bolj razgibano sliko pa je dal predel med zidovima a in b. Naloženi sloji prodca, ruševin in blata³ dajo misliti, da je bil prostor večkrat obnovljen, kar je dokaz, da je bila stavba dolgo v uporabi, čeprav ni bilo opaziti več faz gradenj, kakor je navadno pri stanovanjskih stavbah »intra muros«.⁴

Zaradi premajhne površine izkopa ni bilo mogoče dognati ali gre za eno ali dve stanovanjski stavbi. Zožitev paralelno potekajočih zidov a in b pa kaže, da le gre za eno stavbo z ozkim in dolgim centralnim dvoriščem.

Najdbe

Edini material v ruševinski plasti je bila poleg novcev keramika. Po vsej površini izkopa je bilo možno zaslediti le eno ruševinsko plast nad samimi nivoji tlakov. V tej plasti, pomešani z zlomljenimi kosi imbreksov in tegul ter nekaj žganine, so bili kosi keramike v popolnoma razbitem stanju in v večini primerov nesestavljivi. Pri izkopu je bilo mogoče zaslediti, da so bili kosi ene same posode raztreseni po vsej površini izkopa; iz tega lahko sklepamo, da je bila stavba po rušenju splanirana z ruševinskim materialom in nikdar več obnovljena. Nad tem ruševinskim slojem je bilo mogoče zaslediti le vkop srednjeveških zidov in pa zidani robnik Tržaške ceste. Vendar je analiza keramičnega materiala zanimiva, čeprav v tem primeru ne more pomagati pri dataciji objekta. Uporabimo jo le kot pregled naselbinskega materiala emonskih slojev.

1. Fragment okroglastega lonca iz peščene črne gline, mešane s kvarcitom. Površina je ornamentirana z vodoravnim metličastim ornamentom. Vel. naj. šir. rek. 16 cm, viš. 7,4 cm. Inv. št. K 57 (T. 1: 1).

2. Fragment sivo črno pečenega lonca iz neprečiščene gline, pomešane s kvarcitom. Vel. naj. šir. rek. ustja 14 cm, viš. 6,2 cm. Inv. št. K 1 (T. 1: 2).

² W. Schmid, JfA 7, 1914, 131, sl. 48.

³ Profil 1.

⁴ W. Schmid, JfA, o. c.

3. Fragment lonca ovalne oblike iz sivo črne pečene gline. Zunanja stena posode ornamentirana z metličastim ornamentom. Vel. šir. 7,5 cm, viš. 6,9 cm. Inv. št. K 47 (T. 1: 3).
4. Fragment zgornjega dela lonca kroglaste oblike iz sivo črno pečene gline. Vel. premer rek. ustja 22 cm, viš. 6,6 cm. Inv. št. K 51 (T. 1: 4).
5. Fragment zgornjega dela lonca kroglaste oblike iz sivo črne pečene gline. Vel. premer ustja 13,4 cm, viš. 6 cm. Inv. št. K 34 (T. 1: 5).
6. Fragment spodnjega dela lonca iz sivo pečene ilovice, pomešane s kvarcitom. Dno je ravno. Vel. premer dna 10,6 cm, viš. 5 cm. Inv. št. K 28 (T. 1: 6).
7. Fragment zgornjega dela lonca iz črno sivo pečene gline, pomešane s kvarcitom. Vel. premer ustja 19 cm, viš. 6 cm. Inv. št. K 49 (T. 1: 7).
8. Fragment lonca jajčaste oblike in črno sivo pečene gline. Površina je horizontalno, plitko narebrena. Vel. šir. rek. ustja 9,5 cm, viš. 9,5 cm. Inv. št. K 18 (T. 1: 8).
9. Fragment zgornjega dela lonca iz sivo črno pečene gline, pomešane s kvarcitom. Vel. premer ustja 20 cm, viš. 5 cm. Inv. št. K 24 (T. 1: 9).
10. Fragment trinožne skodele iz črno pečene neprečiščene gline. Vel. premer rek. dna 15,6 cm, viš. 6,4 cm. Inv. št. K 27 (T. 1: 10).
11. Fragment sivo pečenega lonca iz neprečiščene gline. Vel. šir. ustja 16,4 cm, viš. 4,8 cm. Inv. št. K 5 (T. 1: 11).
12. Fragment skodele polkrožne oblike iz sivo črne neprečiščene gline. Zunanja stena horizontalno narebrena. Vel. premer rek. ustja 22,6 cm, viš. 6 cm. Inv. št. K 31 (T. 2: 1).
13. Fragment skodele polkrožne oblike iz črno pečene gline. Vel. premer ustja 26 cm, viš. 6,4 cm. Inv. št. K 33 (T. 2: 2).
14. Fragment skodele iz črno rdeče pečene, prečiščene gline, polkrožne oblike. Vel. premer ustja 21 cm, viš. 4,6 cm. Inv. št. K 6 (T. 2: 3).
15. Fragment črno sivo pečene skodele polkrožne oblike. Površina je glajena. Vel. premer ustja 20 cm, viš. 5,2 cm. Inv. št. K 54 (T. 2: 4).
16. Fragmentirana skodela polkrožne oblike z ravnim dnom iz rdeče rumeno pečene gline. Površina je rdeče premazana. Vel. premer ustja 21 cm, viš. rek. 10 cm. Inv. št. K 61 (T. 2: 5).
17. Fragment skodele cilindrične oblike, površina je prevlečena z rdečim premazom. Vel. premer ustja 26 cm, viš. 5 cm. Inv. št. K 35 (T. 2: 6).
18. Fragmentirana skodela polkrožne oblike z navzven zavihanim ustjem. Površina je rjavo rumeno premazana. Vel. premer ustja 29 cm, viš. 6 cm. Inv. št. K 11 (T. 2: 7).
19. Fragmentiran pokrov iz črno pečene, prečiščene gline. Vel. naj. šir. 7 cm, viš. 5,3 cm. Inv. št. K 59 (T. 2: 9).
20. Fragment skodele polkrožne oblike iz črno sivo pečene gline. Vel. premer ustja 24 cm, viš. 4 cm. Inv. št. K 19 (T. 2: 12).
21. Fragmentirano ustje in del ročaja steklenice iz rdeče rumeno pečene gline. Vel. premer ustja 11 cm, viš. 9 cm. Inv. št. K 3 (T. 2: 11).
22. Fragmentiran del vratu in ustja amfore iz rumeno pečene gline. Vel. šir. rek. ustja 7,5 cm, viš. 6 cm. Inv. št. K 9 (T. 2: 8).
23. Fragment sivo črno pečenega lonca jajčaste oblike. Vrat je horizontalno narebren. Na trebuhu vertikalni, drobni urezi. Vel. naj. rek. šir. 33 cm, viš. 8 cm. Inv. št. K 2 (T. 2: 13).

24. Fragmentiran zatič amfore iz rumeno pečene gline. Vel. šir. 7,7 cm, viš. 6,8 cm. Inv. št. K 7 (T. 3: 10).

25. Fragmentiran lonec iz sivo črne prečiščene gline, kroglaste oblike s cilindričnim vratom. Površina je glajena, vrat je horizontalno narebren, rame in spodnji del trebuha ornamentirani z vertikalnimi urezi. Vel. šir. rek. ustja 10 cm, viš. 9,5 cm. Inv. št. K 40 (T. 5: 5).

26. Fragment dna posode iz črno sivo pečene gline. Površina je glajena, spodnji del trebuha je ornamentiran s poševnimi urezi. Vel. premer dna 5,3 cm, viš. 3,1 cm. Inv. št. K 41 (T. 3: 6).

27. Fragmentirana rumeno pečena posoda jajčaste oblike. Vel. premer dna 7 cm, viš. 4 cm. Inv. št. K 37 (T. 2: 15).

28. Fragment lonca, dno in del trebuha iz rumeno rdeče pečene gline. Vel. premer dna 7,3 cm, viš. 4,7 cm. Inv. št. K 23 (T. 2: 10).

29. Fragmentirana, sivo pečena čaša jajčaste oblike. Površina rebrasto odebeljena. Vel. naj. šir. 8 cm, viš. 9,4 cm. Inv. št. K 4 (T. 2: 14).

30. Fragment črno pečene skodelice polkrožne oblike s plastičnim barbotin ornamentom. Vel. šir. 2,1 cm, viš. 3 cm. Inv. št. K 45 (T. 3: 1).

31. Fragment skodelice polkrožne oblike iz črno pečene, prečiščene gline. Zunanja stena fragmentirana s plastičnim ornamentom. Vel. šir. 3 cm, viš. 3 cm. Inv. št. K 14 (T. 3: 2).

32. Fragment polkrožne skodelice (terra sigillata: Dragendorf 37). Vel. premer. rek. ustja 6,2 cm, viš. 2,8 cm. Inv. št. K 36 (T. 3: 5).

33. Fragment ustja skodelice iz rumeno pečene gline. Površina rdeče premazana in ornamentirana s plastičnim ornamentom. Vel. šir. 7 cm, viš. 3,2 cm. Inv. št. K 60 (T. 3: 4).

34. Fragment rdeče pečene, pečatne oljenke. Vel. dolž. 6 cm, premer ca. 7,2 cm. Inv. št. K 17 (T. 3: 7).

35. Fragment zgornjega dela pečatne oljenke iz rdeče rumeno pečene gline. Vel. premer 6 cm, dolž. 8,6 cm. Inv. št. K 38 (T. 3: 9).

36. Fragment terre sigillate (Dragendorff 37). Vel. šir. 9 cm, viš. 10 cm. Inv. št. K 36 (T. 3: 8).

Posebna skupina uporabne keramike so lonci iz sivo črne ali rdečkasto pečene gline, pomešane s kvarcitom in včasih ornamentirane z glavnkastim ornamentom (Kammstrich) (T. 1: 1—9, 11). Ta vrsta keramike se redno pojavlja v grobovih kot žara.⁵ Zaradi svoje prazgodovinske tradicije oblike in okrasa je povsod, kjer se pojavi, znanilec I. in še II. stoletja ter dokaz keltske dediščine.⁶ Kolikor je bilo mogoče rekonstruirati oblike, imajo ti lonci razmeroma nizke vratove, navzven zavihana ustja in ravna dna ter jajčast trup. Nekaj fragmentov je ornamentiranih z glavnkastim ornamentom (T. 1: 1, 3, 11). V glavnem je površina nekoliko hrapava ter kaže sledove vodoravnih urezov, ki so nastali pri oblikovanju lonca na vitlu. (T. 1: 5, 7, 8, 9, 11.)

⁵ P. Petru, AV 9—10, 1958—1959, 18—19.

S. Pahič, AV 11—12, 1960—1961, 88, T. III.

Mnogo primerkov tega materiala je zastopanega v inventarju grobov severnega emonskega grobišča. Gradivo še ni bilo objavljeno.

⁶ E. Bónis, Die kaiserzeitliche Keramik von Pannonien (1942), T. I.

A. Schörgendorfer, Die römische Keramik der Ostalpenländer (1942), 310.

Med inventar grobo izdelane keramike štejemo tudi fragment trinožne skodele (T. 1: 10). Ohranjeni so le noga in del dna ter še dva fragmenta ustja in trebuha trinožnih skodel istega tipa (T. 2: 1, 2). Trinožna skodela je praitalska oblika,⁷ ki se je po provincah razširila v različnih variantah.⁸ Pri nas so bile v uporabi v I. in II. stoletju n. e.

V sklop grobo izdelane keramike sodijo fragmenti skodel ali krožnikov, polkrožne oblike, z ravnim dnom, rahlo navznoter ali pa ravno odrezanim ustjem (T. 2: 3, 4—6, 12). Razlike nastopajo le v fakturi in barvi. Nekatere so črno pečene ter je površina glajena (T. 2: 4), pri drugih pa je površina obarvana z rdečim premazom (T. 2: 5). Ta tip krožnika domače izdelave je v Emoni pogost pojav. Znani so primeri iz mlajših emonskih plasti, ki so upadajo s časom Maximina Traxa in dalje.⁹ Analogni tipi skodel in krožnikov so znani iz drugih panonskih najdišč¹⁰ in Noricum.¹¹

Domač izdelek je prav gotovo tudi pokrov iz grobe gline (T. 2: 9). Ročaj je ploščat in širok, kar je znak, da je bolj zgodnjega porekla.¹² Posebna zvrst keramike so fragmenti črno glajenih posod (vaz) iz fine, prečiščene gline, s cilindričnim vratom in prstanastim dnom (T. 3: 13, 15). Oblika in sama profilacija vratu je karakteristična za bolj zgodnje obdobje I. stoletja naše ere.¹³

Posebna varianta posod pa je fragment spodnjega dela posode iz svetlo rumene gline (T. 3: 6). Pri nas so bili najbolj razširjeni v I. in II. stoletju naše ere.¹⁴

Fragmenta horizontalno narebrenе čaše, hruškaste oblike z navzven zavihanim ustjem (T. 2: 14) lahko navežemo na čaše hruškaste oblike z enim ali dvema ročajema italskega izvora.¹⁵

Med fino izdelano keramiko s tankimi stenami sodita dva fragmenta sivo črno pečene keramike (T. 3: 1, 2). Fragment (T. 3: 1) spada, sodeč po ornamentu, med skodele z motivom grozda pod polkrožnimi stebli.¹⁶ Oba primerka sodita v skupino skodelic in čaš, okrašenih z barbotin ornamentom brez loščene prevleke. Izvor te keramike je v dolini reke Pada.

Med fragmenti keramike sta bila tudi dva kosa poškodovanega zgornjega dela pečatnih oljenk, pečata ni bilo mogoče določiti (T. 3: 7, 9). Oba primerka ustrezata Loeschkejevemu tipu X.¹⁷ Oljenke z nezaključenim ra-

⁷ E. Bónis, o. c., str. 55.

E. Pegan, L. Plesničar, Situla 8, 1965, 122.

⁸ I. Mikl, AV 9—10, 1958—1959, T. I: 5.

S. Pahič, Antične gomile v Prekmurju, o. c., T. VII: 5.

E. Bónis, o. c., T. XXIV, sl. 1—25.

⁹ Omenim naj le številne najdbe mlajših slojev iz insule XXX, XXIX, XV. Gradivo še ni bilo objavljeno.

¹⁰ E. Bónis, o. c., T. XXII, sl. 1, 2.

V. Šribar, AV 9—10, 3, 4, T. I: 2.

¹¹ A. Schörgendorfer, o. c., T. V, št. 73.

¹² E. Bónis, o. c., T. II, sl. 9.

A. Schörgendorfer, št. 167.

¹³ E. Bónis, o. c., T. XIV, sl. 1.

¹⁴ E. Bónis, T. XVIII, sl. 21, 25, 25, str. 42.

¹⁵ E. Bónis, T. XIX, sl. 1, 2, 3.

¹⁶ E. Bónis, T. XX, sl. 71.

¹⁷ S. Loeschke, Lampen aus Vindonissa (1919).

menskim obročem, h katerim spadata tudi naša dva primerka, so bile v rabi v II. stoletju n. e.

Edini primer imitacije terre sigillate je fragment ustja skodele s plastičnim ornamentom, barbotinom (T. 3: 4). Ohranjen je le del ustja, vendar lahko na podlagi ornamenta in profilacije ustja določimo tip skodele. Vzememo jo lahko na sigilatno obliko Dragendorf 35 in 36.¹⁸ Ta tip skodele oziroma krožnika, A. Schörgendorfer jo imenuje imitacijo terre sigillate,¹⁹ je ostal pri nas v uporabi skozi več stoletij in bil v uporabi še v 4. stol. n. e.²⁰

Med množino rustikalno izdelane keramike je bil le en komad fragmentirane skodele terre sigillate iz rheinzaberniških delavnic, tip Dragendorf 37, se veže na 1. pol. 2. stoletja, na čas cesarja Trajana (T. 3: 8).²¹

V nasipni, ruševinski plasti, so bili zraven keramičnih fragmentov posod raztreseni tudi posamezni novci. V prostoru II, na samem mozaiku so bili skupaj najdeni trije novci:²²

1. Constantinus I (306—337); Arelate; follis(red); 323—324; Voetter 59, Bruun p. 84, št. 1 a;

2. Constantinus II (337—361); Siscia?; Aes IV; 355—361; Voetter 77, LRBC 1245;

3. Theodosius I (379—395)? Roma?; Aes II; 9. 8. 378—25. 8. 383; RIC 43 d.

V ruševinski plasti hipokavsta, na samem podu, pa sta bila najdena dva novca:

1. Valentinianus (364—375); Siscia; Aes III; 24. 8. 367—17. 11. 375; RIC 14 a, XXXVI—VII;

2. Gratianus (367—383); Siscia; Aes III; 24. 8. 367—17. 11. 375; RIC 14 c, XXVI var.

Po nekoliko podrobnejši analizi keramičnega materiala, ki je bil raztresen po vsej površini odkopanega predela v eni sami ruševinski plasti, je opaziti, da je ves keramični material bolj zgodnje datacije, 1. in 2. stol. n. e., in da so le nekateri primeri (skodele, krožniki, T. 2: 3—6) tipični tudi za kasnejša obdobja in se prav v Emoni pojavljajo v mlajših plasteh. Enakomerna razprostranjenost in enakomerna debelina ruševinske plasti (priloga 2), ki smo jo zasledili po celotni površini odkopanega objekta, ter predvsem dejstvo, da so bile vse posode fragmentirane in posamezni kosi ene posode raztreseni po vsej površini, daje misliti, da je bil ves ruševinski material s kosi keramike najden v sekundarni legi, da je bil pripeljan od nekdaj drugod ter bil po razrušitvi stavbe uporabljen kot material za planiranje. Nastanek stavbe sega brez dvoma, po načinu gradnje in funkcionalnosti (hipokavst) v konec II. ali na začetek III. stoletja. Prisotnost kasnoantičnih novcev: Valentiniana, Gratiana, Constantina II. ter najmlajšega Theodosia, ki so ležali na samem podu in po vsej verjetnosti prišli v stavbo,

¹⁸ Oswald-Pryce, An introduction to the study of terra sigillata (1920), T. LIII. sl. 7—13.

¹⁹ A. Schörgendorfer, o. c., št. 25, 25 a.

²⁰ E. Bónis, o. c., T. XXI, sl. 39.

²¹ Oswald-Pryce, o. c., T. XX, sl. 4, str. 100.

²² Iskreno se zahvaljujem tov. E. Peganu in A. Jeločniku za numizmatično obdelavo novcev.

ko je bila podrta, pa dopušča dve hipotezi: da je bila stavba porušena po letu 383 (datacija najmlajšega novca) in da ves keramični material navežemo na to obdobje; ali pa na drugo varianto, da je bila stavba resnično porušena kdaj po letu 383, kakor pričajo verjetno takrat zgubljeni novci, ter da so ruševinsko plast naknadno pripeljali in z njo splanirali porušeno stavbo.

Proti prvi varianti govori sama homogenost materiala, ki je na podlagi analognih primerov tipična za I. in II. stoletje naše ere²³ in ga ne moremo navezati na kasno obdobje, konec 4. stoletja, kakor priča najmlajši Theodosijev novc. Ostane nam druga varianta, ki je v danem primeru mnogo bolj sprejemljiva, da je bila stavba porušena po letu 383 ter splanirana z dovoženim materialom, med katerim so bili kosi razbite keramike iz bolj zgodnjih emonskih plasti.

Kakor je razvidno iz situacije, leži stavba zunaj mestnega obzidja, ob glavnih vratih in cesti za Aquileio. Primeri slučajno ugotovljenih ostankov arhitekture zunaj mestnega areala so znani iz številnih notic in poročil iz zadnjega desetletja prejšnjega stoletja pa do pričetka druge svetovne vojne.²⁴ Tudi izkopavanja zadnjih let so prispevala marsikateri podatek o naseljenosti zunaj mestnega areala.²⁵ Tudi za področje ob Tržaški cesti poznamo številne notice o slučajnih najdbah rimske arhitekture. Omenim naj le ostanke rimske opekarne²⁶ ter ostanke rimskega kanala med Tobačno tovarno ter bivšo vrtnarijo Korzika v neposredni bližini naše stavbe.²⁷ Na podoben primer ostankov arhitekture, stanovanjske stavbe s hipokavstom, pa so naleteli leta 1932 ob zidanju trgovske akademije na Prešernovi cesti, danes srednja ekonomska šola.²⁸ Pri tem je zanimivo dejstvo, da je bila stavba prav tako zunaj mestnega areala, v neposredni bližini mestnih vrat. Sodeč po izčrpnem Ložarjevem opisu, je bila stavba v kasni antiki porušena, tako da je bilo težko določiti obseg in funkcionalnost posameznih prostorov. Kakor dokazujejo nekateri skeletni pokopi v opuščene ruševine stavbe, ni bila zgradba, prav tako kakor naš primer, nikoli obnovljena.

Obe stavbi, ena pod srednjo ekonomsko šolo, druga na Trgu MDB, nam dokazujeta, da je bilo področje zunaj mestnega obzidja, ob cesti v Aquileio v kasni antiki razmeroma intenzivno zazidano. Zakaj in kako je prišlo do katastrofe, pa nam bodo morda pojasnila historična dogajanja tistega časa.

Razgibano obdobje konca 4. stoletja, razni vojaški premiki, so brez dvoma vplivali tudi na Emono, ki je bila s svojo lego na robu Italije priča vsem dogajanjem tistega časa. Prav v tem obdobju se v antičnih virih več-

²³ E. Bónis, o. c.

A. Schörgendorfer, o. c.

²⁴ J. Klemenc, *Zgodovina Emone; Zgodovina Ljubljane I* (1955), 352.

S. Rutar, *LMS* 1891, 187, 189.

A. Müllner, *Emona, Taf. II, Plan d. röm. Stadt Aquilina*, Nr. 19.

J. Korošec, F. Starč, *Začasno poročilo o arheoloških izkopavanjih v Ljubljani* (1950) 11.

²⁵ Omenim naj le izkopavanja na Trgu revolucije leta 1963, kjer smo ob cesti za Atrans, zraven drugega obrambnega jarka, naleteli na ostanke dveh rimskih stavb. Gradivo še ni bilo objavljeno.

²⁶ *MZK* 25, 1899, 54.

²⁷ S. Rutar, *MZK* 25, 1899, 166.

²⁸ R. Ložar, *GMDS* 14, 1935, 37.

krat omenja ime Emona.²⁹ Dokaj pomembno vlogo je imela v vojni med Theodosiem in Maximom. Po letu 383 je Maximus,³⁰ ko ga je britanska vojska oklicala za cesarja, prodiral preko Galije, Italije in Aquileie v Panonijo proti Theodosiu ter se je po obleganju Emone³¹ napotil proti Sisciji, kjer ga je Theodosijeva konjenica premagala in pognala v beg njegove čete.³² Po odločilnem spopadu leta 388 pri Ptuj, ki se je odločil v Theodosijevo korist, je Maximus zbežal v Aquileio.³³ Theodosius mu je sledil po stari vojaški poti Celeia—Atrans—Emona. Emonci so sprejeli takrat Theodosia z vsem sijajem, ki so ga premogli.³⁴ Kakor je razvidno iz Pacatusovega poročila, so ga Emonci sprejeli kot rešitelja. O tem, da bi Maximus pri svojem pohodu in umiku Emono tudi zasedel, viri ne govorijo. Verjetno je Emona ostala nepoškodovana kakor Poetovio. Emonsko obrambno obzidje je bilo še močno. Verjetno je, da so prav v tem obdobju zazidali stranska vrata in je bilo mesto na ta način bolj primerno za obrambo.³⁵ Prav gotovo pa ni Maximus pri obleganju Emone, ko je prodiral iz Italije proti Sisciji ali pa ko se je premagan, po Theodosijevi zmagi pri Ptuj, vračal v Aquileio, prizanesel okolici in naselju zunaj mestnega obzidja. Dve razrušeni stavbi zunaj mestnega areala (pod srednjo ekonomsko šolo in na Trgu MDB) ter Theodosijev novc (kovan 375—383), ki je bil v ruševinah splaniranega objekta na Trgu MDB, so dovolj trden element za domnevo, da je bila katastrofalna razrušitev obeh stavb v zvezi z nemirnim časom državljanske vojne med Theodosijem in Maximom od 383 do 388 leta naše ere.

²⁹ Sv. Hieronima izbrana pisma I, ed F. Lukman (1941), 272.

³⁰ A. Müllner, Emona (1879), str. 189.

³¹ E. Gibbon, The history of the decline and fall of the Roman Empire, vol. III (1889)³ 246.

³² J. Klemenc, Ptujski grad v kasni antiki (1950), 62.

Latini Pacati Panegy. Theodosio dictus. c. 34.

³³ E. Gibbon, o. c., 247.

³⁴ Pacatus, c. 37.

³⁵ Pri izkopavanju severnih utrdb Emone leta 1961 smo zasledili dvojje, v kasni antiki zazidanih stranskih vrat. Enako sliko nam daje južno obrambno zidovje na Mirju (W. Schmid, Emona, op. c. 67).

RÉSUMÉ

Les fouilles de protection d'une construction romaine auprès de la Tržaška cesta à Ljubljana

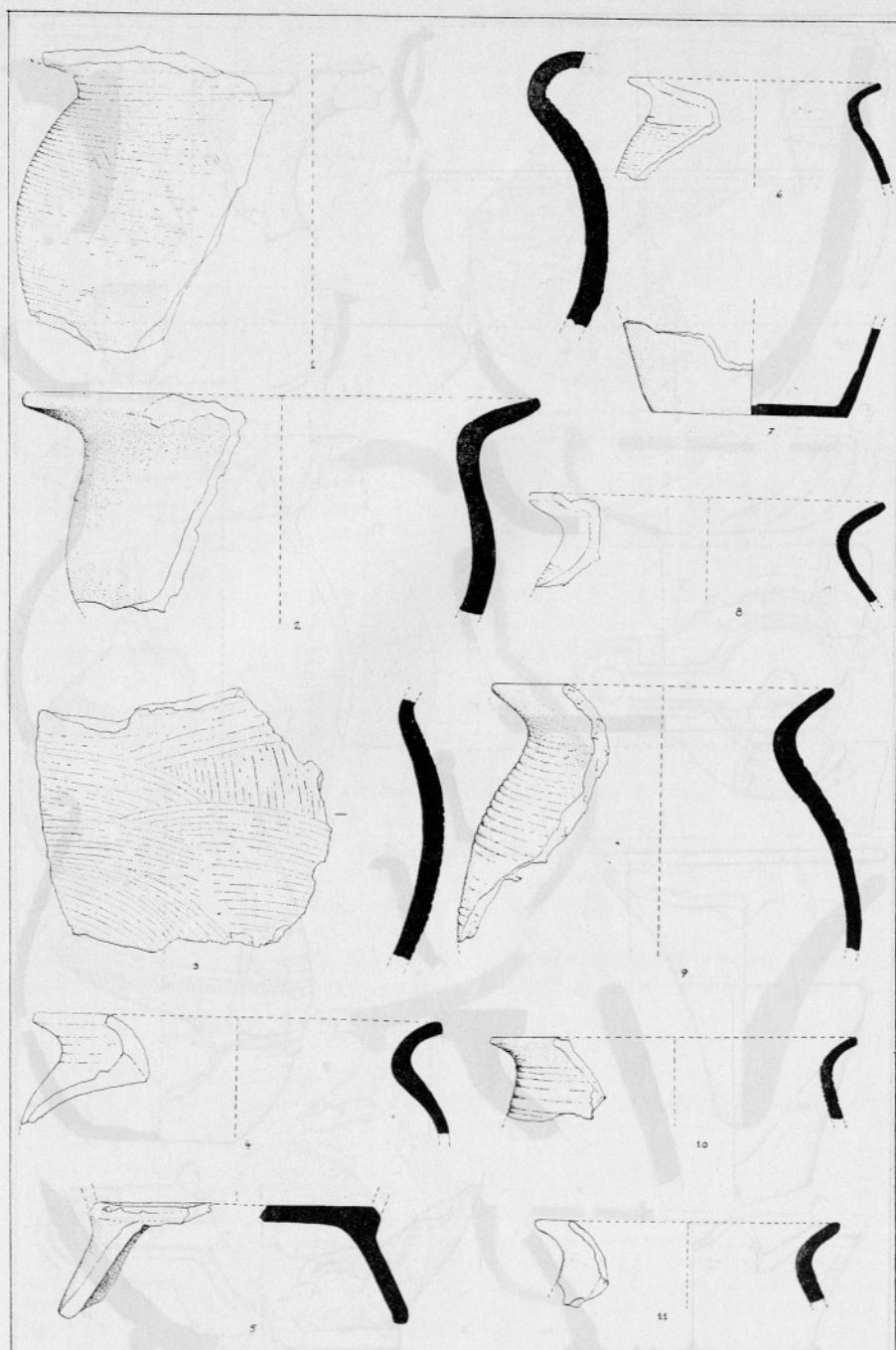
Au printemps de l'année 1965, à l'occasion de la construction d'un nouvel immeuble d'habitation sur la Place MDB (des Brigades de travail des jeunes) à Ljubljana. La localisation de cette antique construction est en dehors de la superficie urbaine d'Emona, auprès de la porte principale occidentale et de la route menant à Aquilée.

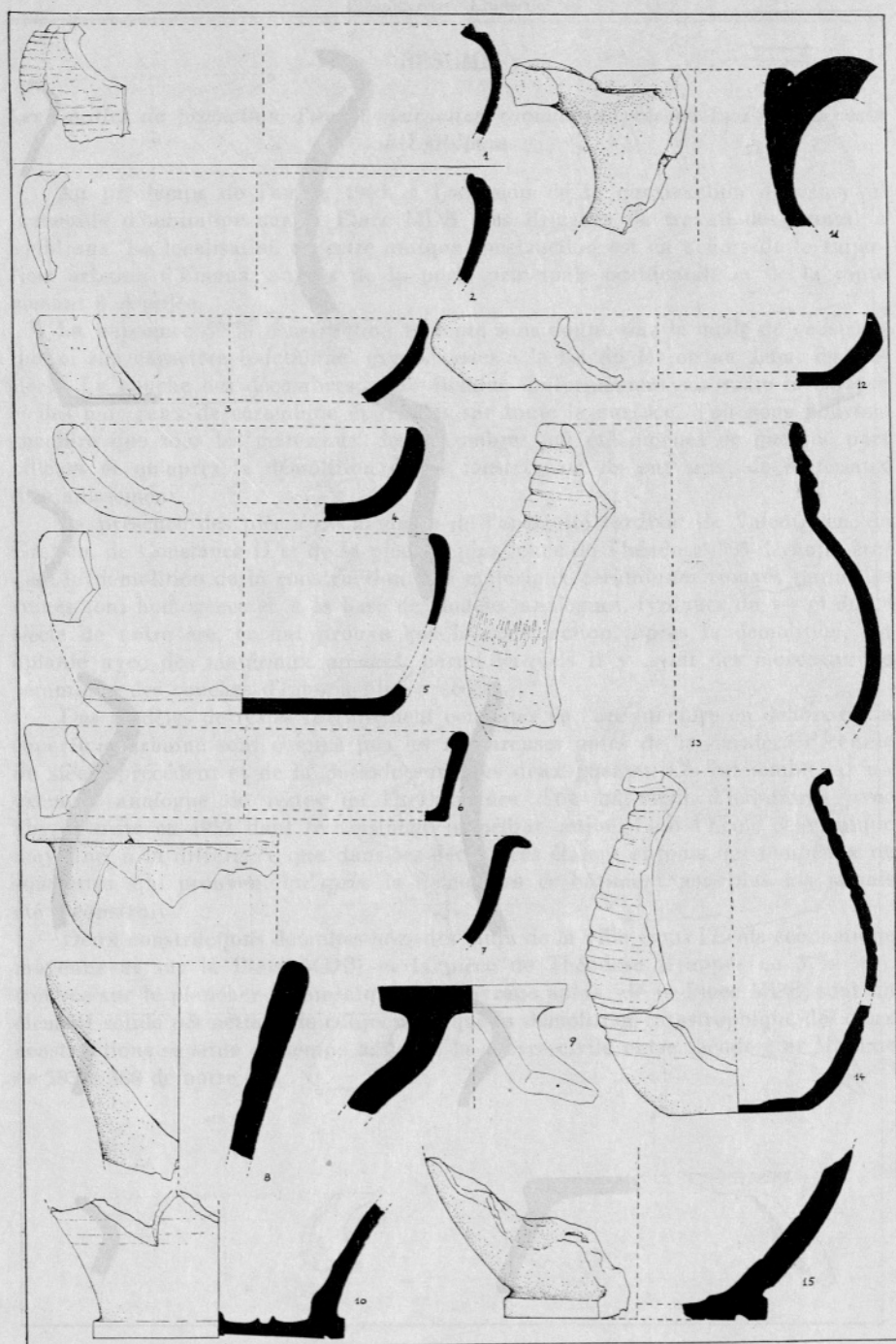
La naissance de la construction remonte sans doute, par le mode de construction et son caractère fonctionnel (hypocauste) à la fin du II^e ou au début du III^e siècle. La couche des décombres a été étendue uniformément sur toute la surface et des morceaux de céramique éparpillés sur toute la surface, d'où nous pouvons conclure que tous les matériaux des décombres ont été amenés de quelque part ailleurs et qu'après la démolition de la construction ils ont servi de matériaux d'aplanissement.

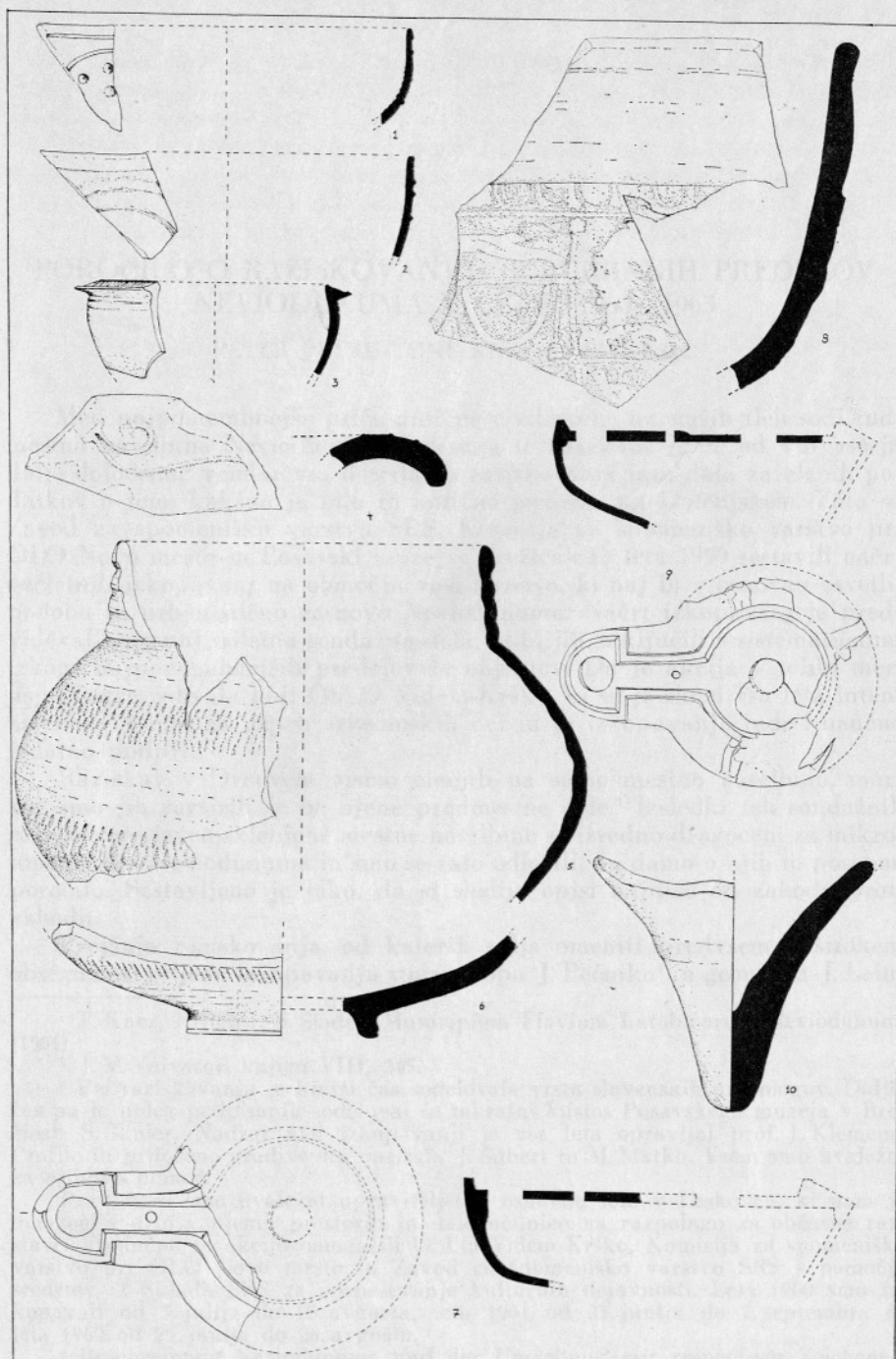
La présence des pièces de monnaie de l'antiquité tardive: de Valentinien, de Gratien, de Constance II et de la pièce la plus jeune de Théodose (385 de notre ère) date la démolition de la construction. Les matériaux céramiques trouvés parmi les ruines sont homogènes et, à la base de modèles analogues, typiques du 1^{er} et du 2^e siècle de notre ère, ce qui prouve que la construction, après la démolition, fut aplanie avec des matériaux amenés, parmi lesquels il y avait des morceaux de céramique des couches d'Emona plus précoces.

Des modèles de restes fortuitement constatés de l'architecture en dehors de la superficie urbaine sont connus par les nombreuses notes de la dernière décennie du siècle précédent et de la période entre les deux guerres. On est tombé sur un exemple analogue de restes de l'architecture d'un bâtiment d'habitation avec l'hypocauste en 1932 dans le voisinage immédiat, aujourd'hui l'Ecole économique moyenne, à la différence que dans les décombres étaient enfouis des tombeaux de squelettes, qui prouvent qu'après la démolition ce bâtiment non plus n'a jamais été reconstruit.

Deux constructions démolies hors des murs de la ville (sous l'Ecole économique moyenne et sur la Place MDB) et la pièce de Théodose (frappée en 375—385), trouvée sur le plancher de mosaïque de l'ouvrage aplani de la Place MDB, sont un élément solide permettant de conjecturer que la démolition catastrophique des deux constructions se situe au temps agité de la guerre civile entre théodose et Maxime de 385 à 388 de notre ère.





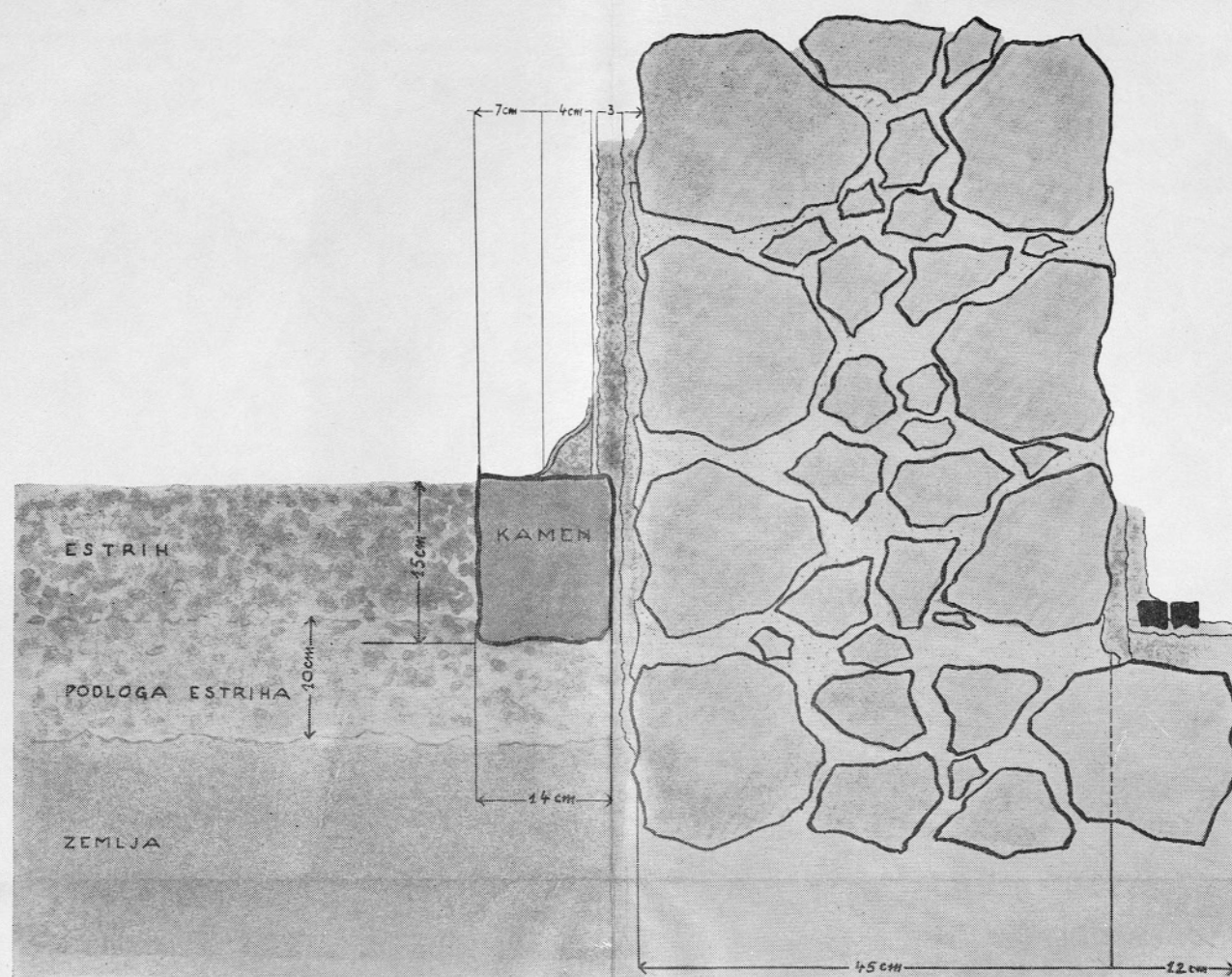


PLESNIČAR-GEC L.

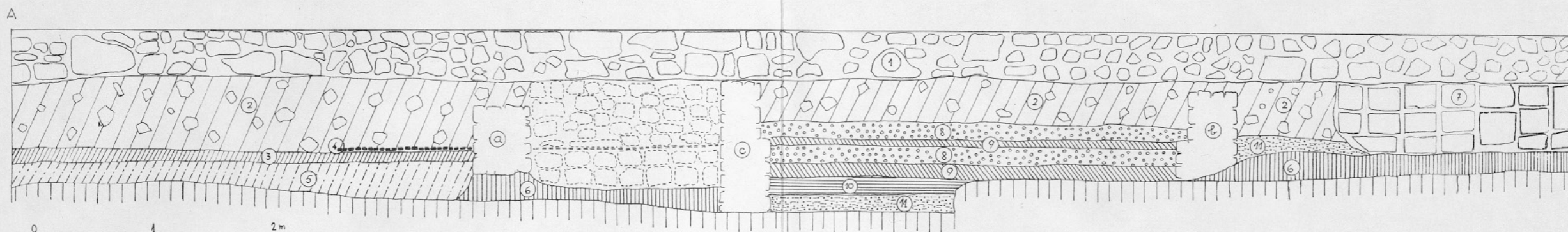
ZAŠČITNO IZKOPAVANJE STAVBE
OB TRŽAŠKI CESTI V LJUBLJANI

LES FOUILLES DE PROTECTION D'UNE
CONSTRUCTION ROMAINE AUPRÈS DE LA
TRŽAŠKA CESTA À LJUBLJANA

Priloga — Annexe 3, 4



Prerez zida in tlaka v prostoru št. 1
 Profil du mur et du pavé de la place nro 1



Opis profila 1
 Description du profil 1

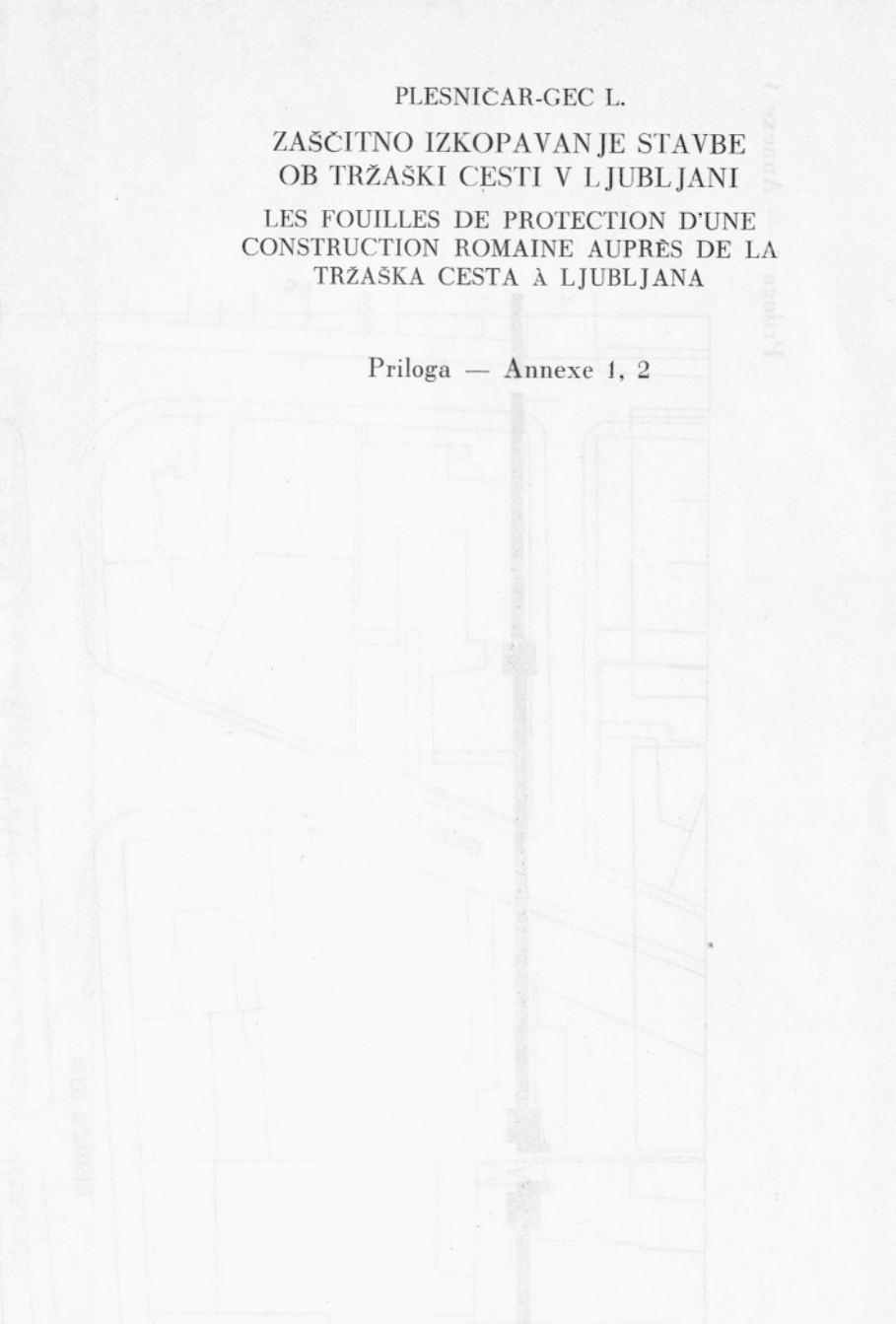
1. Pločnik Tržaške ceste — Le trottoir de la Tržaška cesta. — 2. Ruševinska plast — La couche des décombres. — 3. Estrih — L'estrigue. — 4. Mozaik — La mosaïque. — 5. Podlaga estriha — Le fondement de l'estrigue. — 6. Rjava zemlja — La terre brune. — 7. Srednjeveški zid — Le mur médiéval. — 8. Svetlo rjava prst pomešana s prodom — La terre brune clair mêlée de gravier. — 9. Sivo blato — La boue grise. — 10. Prod z malto — Du gravier avec mortier. — 11. Ilovka — La terre glaise

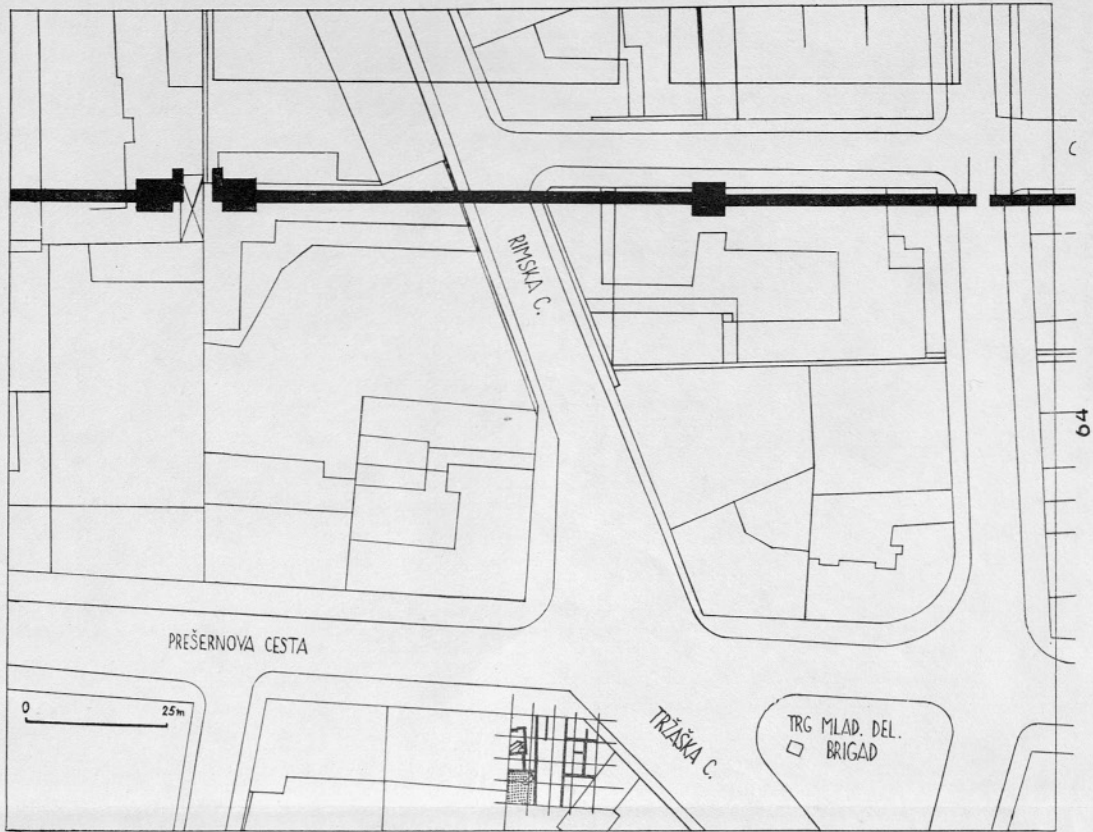
PLESNIČAR-GEC L.

ZAŠČITNO IZKOPAVANJE STAVBE
OB TRŽAŠKI CESTI V LJUBLJANI

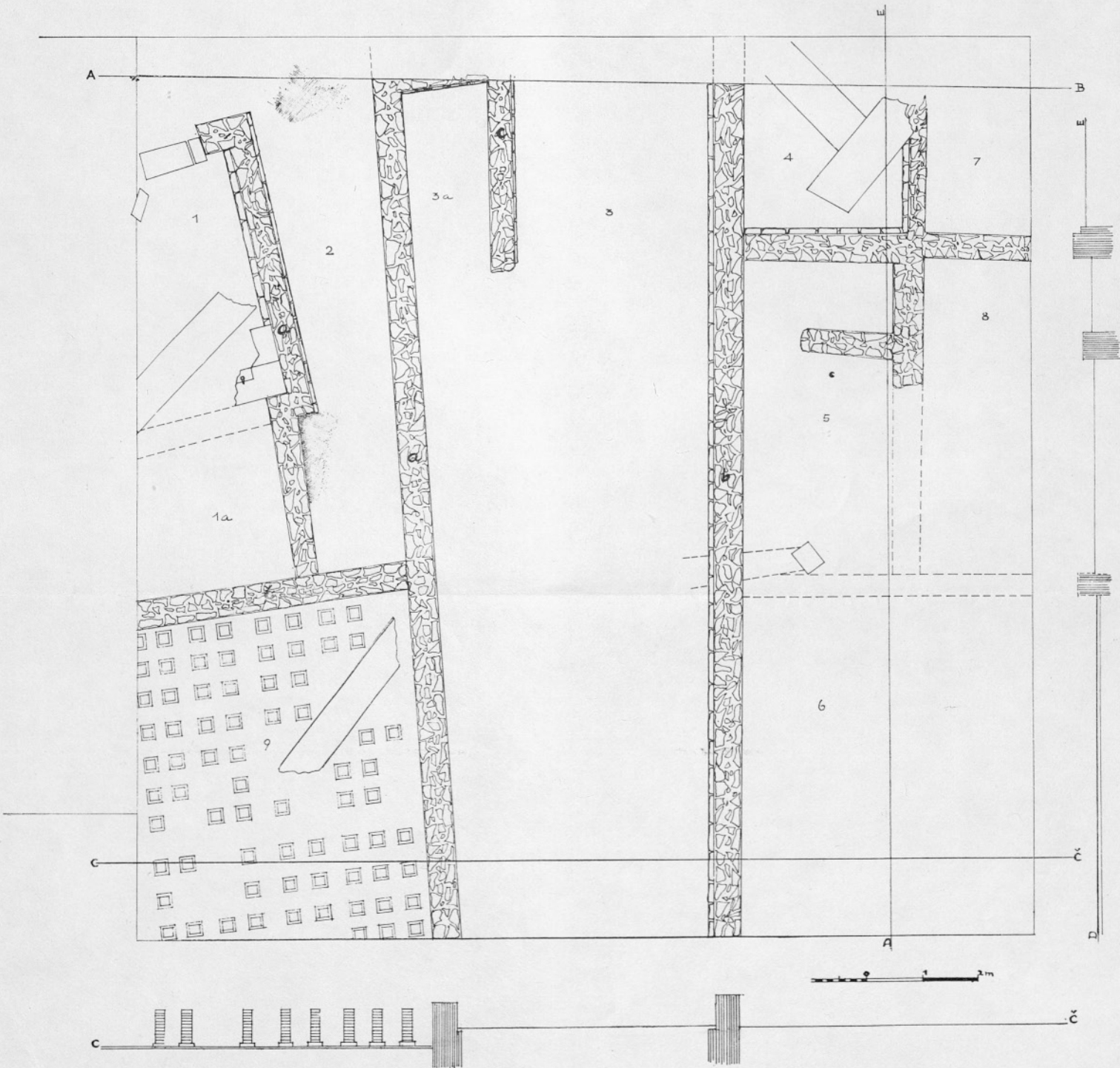
LES FOUILLES DE PROTECTION D'UNE
CONSTRUCTION ROMAINE AUPRÈS DE LA
TRŽAŠKA CESTA À LJUBLJANA

Priloga — Annexe 1, 2





Situacija rimske stavbe na Trgu Mladinskih delovnih brigad
Situation du bâtiment romain sur la Place des Brigades de la jeunesse travaillante



Situacija odkopanega predela
Situation de la partie fouillée et déblayée